

EXECUTIVE SUMMARY OF MINOR RESEARCH PROJECT

Title of The Project:-

“A Study of Economics & Status of The Workers Working In The Brick Industries
In Daryapur City”

Ref. No.

23-141/06(WRO)

Dated 16th January 2007

Principal Investigator:

Prof. Ashok Mahadeorao Gawai
J. D. Patil Sangludkar Mahavidyalaya, Daryapur
Dist – Amravati (MS)

Annexure -X

Project entitled “A Study of Economics & Status of the Workers working in the Brick Industries in Daryapur City”

Summary of Finding (सारांश)

दर्यापुर भागातील विविध कामगारांच्या आर्थिक व सामाजिक स्थितीच्या परिस्थितीवर आज वर कोणीही फारसे अध्ययन केलेले नाही. या विविध कामगारांच्या जिवनाशी प्रत्येक्ष व अप्रत्येक्ष समंध आल्यामुळे आणि ही परिस्थिती जवळून अनुभवल्यामुळे मी दर्यापुर सहरातील विटांच्या भट्टीवर (कारखान्यावर) काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या आर्थिक व सामाजिक स्थितीचे अध्ययन असा विषय घेवून या लघुशोध प्रकल्पाच्या माध्यमातून मांडण्याचा प्रयत्न केला.

या विषयाचा अभ्यास करित असतांना ९ भागामध्ये ही सर्व आर्थिक व सामाजिक परिस्थिती मांडण्याचा प्रयत्न केला. प्रकरण १ मध्ये दर्यापुर शहराची सर्व सामान्य माहिती येथील पुर्व इतिहास, हवामान, येथील लोक संख्या येथे चालणाऱ्या विविध व्यवसाय व येथील विट भट्टीचा व्यवसाय यांचे संविस्तर आकडेवारी व माहिती मिळविली.

प्रकरण २ मध्ये अभ्यासाचा हेतु स्पष्ट केला. त्याच प्रमाणे गृहित कृत्यांमध्ये विटांच्या भट्टीवर काम करणारा श्रमीक हा असंघटीत आहे. विट भट्टीवर काम करणाऱ्या श्रमीकांना किमान वेतना पेक्षा कमी वेतन मिळते त्या ठिकाणी ठेकेदाराचे वर्चस्व आहे. इत्यादी गृहीतेके मांडली अभ्यासाच्या पध्दतीमध्ये न्याय दर्शक पध्दती, प्रत्यक्ष मुलाखत पध्दती, प्रश्नावली पध्दती, निरीक्षण पध्दती इत्यादीचा वापर केला.

प्रकरण ३ मध्ये श्रमीकांच्या स्थितीचा संविस्तर आढावा घेतला या सर्व ऐकंदर आढाव्या मध्ये या श्रमीकांची स्थिती फारशी चांगली असल्याची दिसत नाही. त्यांच्या मुलभूत गरजा सुंधा पुर्ण होत नसल्याचे दिसून आले. त्यांच्या मध्ये शिक्षणाचा अभाव असल्याचे दिसून आले.

प्रकरण ४ मध्ये दर्यापुर शहरातील विटांच्या भट्टीवर काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या उत्पन्न विषयक स्थितीचा अभ्यास केला त्या मध्ये प्रत्येक्ष मुलाखतीवरून संकलीत केलेल्या माहितीच्या आधारे त्यांच्या ऐकंदर परिस्थितीचा अंदाज आला.

प्रकरण ५ मध्ये श्रमीकांचे कौटूंबिक आय व्यय, पत्रक अन्न, वस्त्र, निवारा, शिक्षण, आरोग्य, दिवा-बंतती, जळन, बचत, इत्यादी, सर्व गोष्टींचा अभ्यास करित असतांना अन्न, वस्त्र, निवारा सारख्या मुलभूत गरजा पुर्ण करण्यासाठी त्यांना प्रचंड संघर्ष करावा लागत आहे असे दिसून आले.

प्रकरण ६ मध्ये उत्पदनाच्या तुलनेत विटांच्या कारखान्यावर काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या खर्चाचे वर्गीकरण प्रत्येक्ष मुलाखतीद्वारे संकलीत केलेल्या माहितीच्या आधारे करण्यात आले. हे करण्यासाठी डॉ. अर्नेस ऐंजल यांचा सिध्दांत डोळ्यासमोर ठेवून त्यांच्या कुटूंबांच्या खर्चाचे अंदाज पत्रक तयार केले. या मध्ये त्यांच्या सामाजिक व आर्थिक परिस्थितीचा आढावा घेण्यात आला.

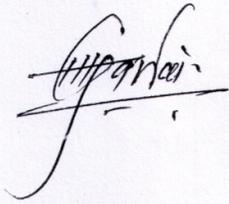
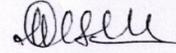
प्रकरण ७ मध्ये विट भट्टीवर काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या समस्या मांडल्या त्या मध्ये व्यवसायीक समस्या त्यांना मिळणारी अल्प मजुरी, मजुरीचे दर, कर्जबाजारीपणा, समाजाचा पाहण्याचा दृष्टीकोण त्यांच्या मध्ये संघटन अभाव इत्यादी विविध विषयाला अनुसरून आढावा घेतला.

प्रकरण ८ मध्ये दर्यापुर शहरामधील विटाच्या कारखाण्यावर काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या आर्थिक व सामाजिक दृष्टीने अभ्यास केला. सरकार कडून होणारी मदत श्रमीक संघटना करून होणारे प्रयत्न, नगर पालिकेकडून होणारे प्रयत्न मुलभूत गरजा सोडविण्यासाठी होणारे वेगवेगळे प्रयत्न या सर्वांचा सविस्तर अभ्यास केला.

प्रकरण ९ मध्ये नि कर्ष व उपाययोजना मांडण्याचा प्रयत्न केला या प्रकरणामध्ये संपुर्ण आठ प्रकरणामध्ये मांडण्यात आलेल्या सर्व बाबींवर विचार करून सविस्तर निष्कर्ष काढला. निष्कर्षामध्ये विट भट्टीवर काम करणारा श्रमीक हा असंघटीत असल्यामुळे त्यांची कार्य क्षमता वाढवण्याच्या दृष्टीने शैक्षणिक सोयी उपलब्ध नसल्यामुळे बाजारयंत्रणेवर व ठेकेदार आणि मालकांचे नियंत्रण असल्यामुळे श्रमीकांना योग्य प्रकारे न्याय मिळत नाही. त्याच प्रमाणे शासनाकडून रोजगार हमी सारख्या योजना अधिक प्रभाविपणे सुरु करून इतर संघटीत कामगारांप्रमाणे सोडविण्याचा प्रयत्न केल्या गेला पाहिजे त्याच प्रमाणे असंघटीत श्रमीकांना किमान वेतन मिळविण्याच्या दृष्टीने योग्य ते उपाय योजना करणे आवश्यक आहे.

हा प्रकल्प तयार करित असतांना विट भट्टीवर काम करणाऱ्या श्रमीकांच्या आर्थिक व सामाजिक अध्ययन करण्याकरीता प्रत्यक्ष या क्षेत्रामध्ये काम करणाऱ्या श्रमीकांची मुलाखत घेतल्या गेली. त्या ठिकाणी जावून प्रत्यक्ष विट भट्ट्यांना भेट देवून त्या ठिकाणच्या एकंदर परिस्थितीचा आढावा घेणारे छायाचित्र काढून या एकंदर संशोधनाला बल मिळवून देणाऱ्या प्रयत्न केला परिशिष्टामधुन श्रमीकांच्या मुलाखतीसाठी तयार केलेल्या प्रश्नावलीचा नमुना अ तसेच कारखानदारासाठी विट भट्टीमालकांसाठी तयार केलेली प्रश्नावली ब चा नमुना शोध प्रबंधामध्ये जोडलेला आहे.

यावरून संशोधन करित असतांना घेतल्या गेलेल्या प्रकल्पाची कल्पना येईल शोध प्रकल्पाचा शेवटी संशोधनाच्या दृष्टीने आवश्यक असलेल्या व अभ्यास केलेल्या संदर्भ ग्रथांची सूची जोडलेली आहे.

Principal

J. D. Patil Sangludkar College
Daryapur, Dist. Amravati (MH)